

(1954), 27—86. V tej razpravi so tudi nadaljnji napotki na vire in literaturo. Slatinškovo poročilo je vsaj za zdaj težko

uskladiti s podatki starejše literature o merah za vinski dac. O dachu so potrebne posebne raziskave.

O RAZŠIRJENOSTI ORGANIZACIJE JUGOSLOVANSKIH NACIONALISTOV NA SLOVENSKEM DO SREDINE LETA 1924

BRANKO ŠUŠTAR

Po prvi svetovni vojni se je iz težnje po močni, narodnostno enotni jugoslovanski državi iz mladinske organizacije osnovane marca 1921 v Splitu pod vplivom Demokratske stranke razvila Organizacija jugoslovanskih nacionalistov (Orjuna),¹ zagovornica centralizma in unitarizma. Nasprotovala je »*vsakemu plemenskemu separatizmu*«, internacionalizmu delavskih strank in bila nepomirjena z italijansko zasedbo krajev zahodno od rapalske meje. V svojem nastopanju se ni odpovedovala tudi fizični moči svojih članov, saj so menili, da je sila dobra in plemenita, če je uporabljena za visoke etične ideale.² Ta teroristični značaj organizacije pa je naletel na nasprotovanje in na enačenje s fašističnim gibanjem, tako pri Slovenski ljudski stranki kot pri delavskih strankah, zlasti komunistih. Orjuna je na Slovenskem poznana predvsem zavoljo spopada z delavstvom v Trbovljah 1. junija 1924 ter predstavljena kot (pro)fašistična protidelavska organizacija najbolj v tej luči. Novejša ocena opozarja na neutemeljeno poudarjanje obračunavanja Orjune s KPJ in naprednim delavskim gibanjem ter izpostavlja izrabljanje Orjune s strani centralističnih in unitarističnih sil za teroristično organizacijo usmerjeno proti Radičevemu hrvatskem kmečkem gibanju, Slovenski ljudski stranki, revolucionarnem gibanju s KPJ itd.³ Opazna pa je tudi nestrpnost Orjune do pripadnikov manjšin, pri nas zlasti nemške.

Mestni odbori Organizacije jugoslovanskih nacionalistov (mestne Orjune) so nastajali z dejavnostjo poverjenikov, ki so zbirali somišljenike dokler ni njihovo število preseglo dvajset. Takšno poverjenišтво je sklicalo nato informativni sestanek, izbralo pripravljalni odbor, ki je sklical ustanovni občni zbor na katerem so izvolili definitivni odbor. Ta je bil dolžan javiti »*pristojni pol. oblasti, da se je ustanovil mestni odbor za dotičen kraj*«. ⁴ Čeprav časopisne novice omenjajo, da obstaja Orjuna v nekem kraju že, ko je tam nastalo poverjenišтво ali so sklicali informativni sestanek, pa je za datum nastanka bolje upoštevati ustanovni občni zbor s katerim organizacija »*prične delovati v smislu pravil*«. ⁵ Gotovo je za pričakovati, da so vesti v »*Orjuni, organu jugoslovanskih nacio-*

nalistov« o nastajanju novih organizacij tudi propagandnega namena, hkrati pa je bilo po pisanju tega glasila sodeč, v več krajih le poverjenišтво Orjune po pisanju njihovega glasila sodeč, ohranjena pa so potrjena pravila mestnih (krajevnih) odborov.⁶

V primerjavi z ostalimi deli Jugoslavije, se je Orjuna razširila na Slovensko najkasneje,⁷ a prav tu doživela kar presenetljiv odmev. Prve organizacije Orjune so omenjajo v začetku oziroma spomladi leta 1922. K razmahu nacionalistične Orjune iz Dalmacije v notranjost države so pripomogli zlasti dalmatinski študentje, ki so tvorili jedro v *Ljubljani* osnovane organizacije aprila 1922.⁸ Prva organizacija je doživela nasprotovanje klerikalcev, komunistov, starih liberalcev in zlasti državne oblasti, saj je pokrajinski namestnik Ivan Hribar menda kar štirikrat odbil, da jim potrdi pravila.⁹ V drugi polovici maja so v Orjuno vabili tudi v Jutru, ko je Odbor Orjuna Ljubljana pozival »*nacionalno čuteče Jugoslovane, da pristopijo k organizaciji*«. ¹⁰

Tako tudi ni nenavadno, da je bil prvi nastop orjunašev vezan na študentsko življenje, ko je prišlo do incidenta na skupščini Podpornega društva jugoslovanskih akademikov 17. maja 1922 in je bil med splošnim pretepom izstreljen strel. Slovenec je dogodek komentiral v članku »*Prvi nastop jugofašistov v Ljubljani*« ¹¹ ter za pretep obtožil dalmatinske študente, člane Orjune, pa tudi strel naj bi oddal eden izmed njih, kasnejši urednik glasila »*Orjuna*«.

Pomladi 1922 sta bili osnovani tudi organizaciji na *Bledu* in v *Celju*. Omemba blejske Orjune je povezana z bivanjem novoporočenega kraljevskega para junija 1922 na Bledu, ko so Aleksandru in Mariji Karadjordjevič v čast postavili člani Orjune slavolok z začetnicama A M. V tem času se omenja tudi Orjuna v *Celju*.¹² Konec leta 1922 je nastajala Orjuna tudi v *Mariboru* in zadnje dni januarja 1923 je bila osnovana mestna Orjuna v *Mariboru*, prva na področju mariborske oblasti.¹³ Konec leta 1922 je nastala Orjuna še v *Radovljici* in najbrž še na *Jesenicah*,¹⁴ pa tudi v *Šiški*.¹⁵

Največji razmah je doživela Orjuna v letu 1923. Na Notranjskem so osnovali podružnico Orjune v

LETO II. LJUBLJANA, 23. FEBRUARJA 1924. ŠTEV. 9.

HAJDOČNINA ZA TROGOLAVNO LETIŠKATNO DOKO. ZA INOZEMITVO JE DODATI POŠTNO / OGLAJI PO CENIKU / POŠTNA ŠTEVILKA PO DIN 150

ORJUNA

VREDNOSTI IN VREDNOSTI VREDNOSTI TRKADNE / BOKOPNI JE NE VERAČAJO / ANONIMNI SOPIJE JE NE PROBOVČIČJO / POŠTNA ŠTEVILKA V ČOTOVNE

Nemci proti Jugoslovonom!
Polnena Avstrija čisti Jugoslovane. — Zadržite tako se ako.

Kranje in ozdravljenje.

Kronika.

Ena od naslovnih glasila Orjune (1924)

Planini pri Rakeku 6. januarja, dobra dva tedna zatem pa je bil ustanovni občni zbor mestne Orjune v *Cerknici*.¹⁷ Kasneje pa je prišlo do ustanovnih zborov organizacije še v *Starem trgu* (9. marca),¹⁸ v *Borovnici* (2. maja),¹⁹ kjer so omenili, da se je organizacija popolnoma samostojno razvila, in v *Logatcu* (10. junija).²⁰

Samostojne mestne organizacije Orjune, ki so se razvile iz poverjeništev Orjune, ko so ta številčno narasla, so nastajale na Gorenjskem zlasti v prvi polovici leta 1923. Februarja so osnovali Orjuno v *Kranju* (15. 2.),²¹ *Kamniku* (25. 2.) in v *Domžalah* (25. 2.),²² tedaj pa so napovedovali tudi ustanovni občni zbor *škofjeloške* Orjune.²³ Poročil o njem v nacionalističnem glasilu »Orjuna« ni najti, a najbrž so ga do maja, ko so predložili pravila v potrditev, že opravili. Marca sta bili osnovani Orjuni v *Bohinjski Bistrici* (10. 3.)²⁴ in v *Tržiču*, kjer je prišlo do formalne ustanovitve 28. marca, čeprav »je bila tukaj Orjuna že davno na trdnih nogah.«²⁵ V *Poljanski dolini* je nastala organizacija sredi aprila,²⁶ v *Lescah* pa maja, ko se je radovljiška podružnica razdelila v dve krajevni organizaciji.²⁷ Jeseni so tekla prizadevanja za osnivanje Orjune v *Javorniku*²⁸ in v *Železnikih*, kjer je bil 28. septembra ustanovni občni zbor Orjune za *Selško dolino*.²⁹

Ob povezovanju gorenjskih Orjun v začetku leta 1924 v zvezo »Triglavskih Orjun« pa zvezo še za krajevno organizacijo *Kranjska gora—Rateče* in za snujočo se Orjuno *Kropa—Podnart*.³⁰ Če upoštevamo še Orjuno v *Žireh* in v *Medvodah* — informativne sestanke so imeli sredi aprila oziroma sredi maja³¹ — ter še v letu 1922 ustanovljene organizacije, dobimo pregled krajev, kjer je na Gorenjskem nastajala Orjuna.

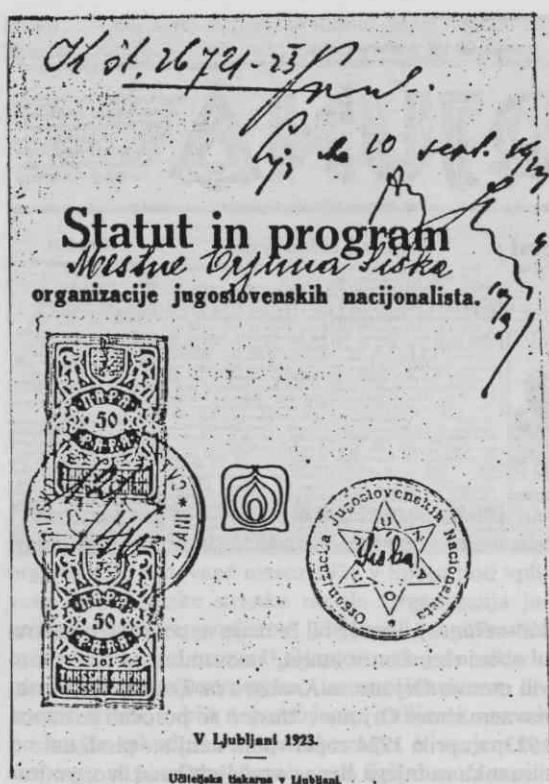
Že ob začetku izhajanja glasila nacionalistov »Orjuna«, srečamo v Ljubljani mestno organizacijo, Orjuna Šiška pa je februarja vabila na občni zbor.³² Orjuna je nastajala tudi na *Viču* (kasneje imenovana

Vič—Glince), kjer je bil že maja napovedan ustanovni občni zbor konec junija,³³ novembra pa so ustanovili mestno Orjuno za *Krakov in Trnovo*.³⁴ O ustanovnem zboru Orjune v *Mostah* so poročali že marca 1923, a aprila 1924 zopet vabili nanj ter pisali nato o nastanku zadnjega člana v vrsti ljubljanskih organizacij v »trdnjavi klerikalizma in komunizma.«³⁵

V letu 1923 sta nastali na *Dolenjskem* najprej dve Orjuni v februarju — v *Novem mestu*³⁶ in v *Mokronogu* za vso *Mirenko dolino*,³⁷ dokler ni leto zatem prišlo do delitve v organizaciji v *Mokronogu* in v *Mirni*.³⁸ Julija 1923 se je razširila Orjuna tudi na *Belo krajino*. V *Črnomlju* je raslo število naročnikov glasila »Orjuna«, sklicali so informativni sestanek in sredi julija ustanovili organizacijo tudi v tem kraju.³⁹ Konec avgusta je nastal mestni odbor Orjune še v *Karteljevem* pri *Novem mestu*.⁴⁰ Vesti o nastajanju Orjune na *Dolenjskem* pa so tudi od drugod. Tako se februarja omenjajo tovrstna prizadevanja v *Mokricah*, kjer so se čudili, da nasprotujejo njihovi organizaciji »celo taki, ki so po jeziku in domovinstvu pristojni v deželo fašistov«,⁴¹ in v *Kočevju*,⁴² v *Sodražici* in v *Žužemberku*,⁴³ kjer so Orjuni potrdili pravila maja 1923.

V *Zasavju* so po vesteh v »Orjuni« nastale leta 1923 tri mestne organizacije: marca v *Trbovljah* (11. 3.),⁴⁴ aprila v *Litiji* (21. 4.), ko so že marca napovedana ustanovni občni zbor zaradi »tehničnih težkoč« preložili⁴⁵ in maja v *Zagorju* (13. 5.) »kljub vsem grožnjam in naporom delavskih demagogov«,⁴⁶ kakor so pisali. Čeprav je nastajala Orjuna tudi v *Hrastniku*, pa napovedanega ustanovnega zbora konec oktobra ni bilo, temveč so bili tamkajšnji orjunaši vključeni v trboveljsko organizacijo.⁴⁷ So pa jim potrdili pravila maja 1923. Do osnivanja podružnice Orjune pa je prišlo konec novembra tudi v *Radečah—Zidanem mestu*.⁴⁸

V *Posavju* je prišlo do ustanovitve Orjune najprej v *Brežicah* v začetku marca 1923 (4. 3.), potem,

Statut in program mestne Orjune Šiška (1923)

ko so že v januarju začeli s pripravami,⁴⁹ v maju pa v *Krškem*⁵⁰ in v *Dobovi*,⁵¹ v začetku julija pa še v *Brestanici* (tedanjem Rajhenburgu).⁵² Vse štiri posavske Orjune so po jesenskih prizadevanjih leta 1923 osnovali v januarju 1924 zvezo posavskih Orjun in s tem pričele s povezovanjem organizacij posameznih področij.⁵³

Precejšnja aktivnost je pokazala Orjuna v letu 1923 na Štajerskem. V začetku leta 1923 so ustanovili krajevne organizacije Orjune v *Mariboru* in v *Šoštanj* (oboje 28. 1.),⁵⁴ konec februarja pa še v *Laškem* in v *Celju*, kjer je omenjena Orjuna že leta 1922.⁵⁵ Marca je nastala Orjuna v *Braslovčah*, ko so si prizadevali za osnovanje organizacije tudi v *Slovenski Bistrici*, do katere pa je prišlo šele v začetku aprila, a tudi tedaj ne brez incidentov.⁵⁶ Aprila sta nastali še mestni Orjuni v *Rogaški Slatini*⁵⁷ in na *Taboru* pri Vranskem (tedaj Sv. Jurij ob Taboru).⁵⁸ Junija 1923 je bil ustanovni občni zbor mestne Orjune v *Slov. Konjicah*⁵⁹ in v *Lovrencu na Pohorju*, v začetku julija pa so ustanovili Orjuno *Marnberg—Vuhred*⁶⁰ (Radlje ob Dravi), oktobra pa je nastala še organizacija na *Pragerskem*.⁶¹ V drugi polovici leta je bila ustanovljena Orjuna v *Studencih* pri Mariboru, najbrž tudi zaradi mariborske organizacije, ki je bila po ptujskih dogodkih (19. junija) prepovedana.⁶² Le omenja pa se nastajanje Orjune tudi v *Prevaljah*, *Dravogradu*, *Rušah*,⁶³ *Žalcu*,⁶⁴ *Libeličah*⁶⁵ ter v

Breznu ob Dravi.⁶⁶

Na področju med Dravo in Muro se sicer že v januarju in februarju omenja snovanje Orjune v večjih krajih, a nastala je le Orjuna v *Ptuju* konec februarja 1923.⁶⁷ Maja so nastale tri mestne organizacije v *Polenškaku*,⁶⁸ *Lenartu*⁶⁹ in v *Ormožu*,⁷⁰ junija (*Bolfenk* pri Središču, danes Kog)⁷¹ in avgusta (*Gradišče*, prej Sv. Trojica)⁷² pa še po ena Orjuna. Poleg teh šestih mestnih Orjun so nastajala še poverjeništa ali pa se omenjajo različne (pred)priprave za osnovanje Orjune marca pri Sv. Urbanu (Destrnik) pri Ptuju,⁷³ aprila v Središču ob Dravi,⁷⁴ v Jarenini⁷⁵ in Gornji Radgoni.⁷⁶ Maja je bilo osnovano poverjenišvo v Št. Janžu na Ptujskem polju (sedaj Starše),⁷⁷ v juniju so napovedovali novi organizaciji v Lovrencu na Ptujskem polju in v Ivanjkovcih.⁷⁸ Junija napovedan ustanovni občni zbor Orjune v Ljutomeru, pa »se je moral vsled šikan okrajnega glavarstva preložiti«, kakor beremo v »Orjuni«.⁷⁹

Časopisne vesti v »Orjuni« večkrat govore o vplivih madžarizacije v *Prekmurju* in naglašajo pomen jugoslovenske nacionalistične organizacije v teh krajih. V letu 1923 so tu nastale tri krajevne organizacije Orjune: marca v *Murski Soboti*,⁸⁰ maja pa v *Gornji Lendavi* (Grad na Goričkem) in v *Dolnji Lendavi*.⁸¹ Priprave za ustanovitev pa so tekle še v *Beltincih*.⁸²

Do spopada v Trbovljah 1. 6. 1924 so nastale le še tri mestne Orjune (*Ptuj Breg* v februarju 1923, ki je nadomestila hkrati z mariborsko prepovedano ptujsko organizacijo,⁸³ *Mirna* v marcu in aprila v *Mostah* v Ljubljani), *Akademski klub Orjuna* v aprilu,⁸⁴ snovali so poverjeništa v *Hotedršici*,⁸⁵ *Škocjanu* in v Št. Janžu na Dolenjskem,⁸⁶ junija pa se omenjata še poverjeništa v *Adlešičih* v Beli krajini in v *Sevnici*.⁸⁷

In koliko je bilo organizacij Orjune na Slovenskem? V maju je »Orjuna« prinesla podatek o okoli sto podružnicah in poverjeništvih,⁸⁸ konec leta 1923 pa se omenja 84 organizacij Orjune v Sloveniji.⁸⁹ Na drugi oblastni skupščini slovenske Orjune v Celju februarja 1924 je bilo zastopanih 53 organizacij in poverjeništev od skupno 66 organizacij in 24 poverjeništev, kolikor jih je bilo po podatkih same Orjune.⁹⁰ Tudi pregled razprostranjenosti Orjune narejen po njihovem glasilu omenja skoraj 90 krajev v katerih je govor o Orjuni ali o njenem nastajanju.

Zanimivo bi bilo primerjati časopisne podatke s pravili mestnih organizacij Orjune, ki so jih predložili upravni oblasti v potrditev. V letu 1923 je bilo potrjenih 36 (razen enega vsi s področja ljubljanske oblasti), eno v letu 1924 (februarja *Mirna*) in dve leta 1925. Za ta del Slovenije lahko rečemo, da število potrjenih pravil ne dosega števila mestnih organizacij Orjune, kakor jih navaja časopisni vir. So pa ohranjena potrjena pravila krajevnih organizacij nekaterih krajev v katerih glasilu omenja le poverjenišvo (Javornik, Železniki, Žiri, Žužemberk, Hrastnik in Radeče).

Kažejo pa datumi potrjenih pravil odnos pokrajinske uprave do Orjune. V januarju so bila potrjena pravila štirih mestnih Orjun (*Maribor*, *Rakek*, *Novo*

• mestna (krajevna) Orjuna
○ poverjenišтво ali omemba nastajanja Orjune

Skica razprostranjenosti Orjune leta 1924. — Kraji so označeni s tedanjimi imeni pri čemer je Sv. Jurij ob Taboru (Tabor pri Vranskem), Rajhenburg (Brestanica), Marnberg (Radlje ob Dravi), Št. Janž na Ptujskem/Dravskem polju (Starše pri Ptuj), Sv. Urban pri Ptuj (Destrnik), Sv. Trojica v Slovenskih Goricah (Gradišče), Sv. Bolfenk pri Središču (Kog), Gornja Lendava (Grad na Goričkem), več krajev pa je seveda v današnji uradni rabi brez »Sv.«

mesto, Radovljica), nato pa — kakor kaže — do srede aprila 1923 pravil Orjune niso potrjevali. Nedvomno gre za reakcijo na teroristično dejavnost Orjune na Štajerskem proti Slovenski ljudski stranki in nemški manjšini februarja 1923 v Celju in Mariboru in aprila v Slovenski Bistrici. Kaže pa, da je bila centralna oblast Orjuni bolj naklonjena in od srede aprila 1923 so nato potrdili pravila kar enajstim Orjunam: Litija, Bled, Bohinjska Bistrica, Cerknica, Kranj, Domžale, Mokronog, Poljane in Stari trg, nato pa še Tržič in Logatec. Maja so potrdili pravila še devetim Orjunam: v Žužemberku, Lescah, Zagorju, Borovnici, Škofji Loki, Hrastniku, Žireh, Dobovi in Trbovljah ter v juliju še trem (Ljubljana, Javornik, Karteljevo). Avgusta sta dobili potrjeni pravili Orjuni Št. Peter—Vodmat in Rajhenburg, septembra še Spodnja Šiška in Železniki, novembra pa Moste—Štepanja vas, Laško in Radeče.⁹¹

Naj ob prikazu širjenja Orjune na Slovenskem v letih 1923 in 1924 pred spopadom v Trbovljah pustimo ob strani zanimivo vprašanje številčnosti članstva te organizacije in njenega delovanja. Ob upoštevanju lista Orjuna in potrjenih pravil mestnih Orjun naštejemo v zahodnem delu jugoslovanske Slovenije (Ljubljanska oblast) kakšnih 50 Orjun: za 3/5 teh so ohranjena pravila, za 1/5 navaja časopisni vir nastanek krajevne organizacije, in za zadnjo petino so na voljo le podatki o nastajanju poverjeništv. Kljub upravi-

čeni skepsi do poročil v »Orjuni«, ki so lahko tudi propagandnega značaja, pa slika dobrih 60 krajev v katerih je nastala organizacija Orjune in še okoli 25 takih v katerih so tekle priprave za njeno ustanovitev ponuja pregled razprostranjenosti Orjune. Za natančnejši prikaz bi morali upoštevati predvsem delovanje posameznih organizacij. Poleg Ljubljane so bile številne organizacije Orjune ob italijansko—jugoslovanski meji na Notranjskem in Gorenjskem — tu tudi v krajih ob Savi od Kranjske gore do Kranja ter v Tržiču, Domžalah in Kamniku, v večjih krajih Zasavja in Posavja, manj na Dolenjskem in v Beli krajini, zato pa več na Štajerskem. Tu je imela Orjuna svoje organizacije na področju spodnje Savinje, okoli Slovenske Bistrice in zlasti ob Dravi do Ormoža. In še v precej krajih med Dravo in Muro, pa tudi v treh—štirih v Prekmurju. Tako ne preseneča ocena, da je bila Slovenija »številčno in akcijsko najmočnejše orjunaško področje.«⁹²

OPOMBE

1. Temeljno delo za poznavanje Orjune je prispevek B. Gligorjevića, Organizacija jugoslovenskih nacionalista (Orjuna), v: Istorija XX veka, Zbornik radova V, Beograd 1963, str. 315-396, (odslej Gligorjević). Prim. še prispevek istega avtorja Profašistička organizacija »Orjuna« i revolucionar-

ni radniški pokret Jugoslavije, v: *Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921—1924*, Ljubljana 1975, str. 123—134. Sumaren pregled delovanja Orjune na Slovenskem je pripravil tudi B. Mlakar (Elemente des Faschismus in einigen politischen Bewegungen in Slovenien, v: *Faschismus in Österreich und Internaciona*, Jahrbuch für Zeitgeschichte 1980/81, Wien 1982, str. 151—165, posebej 153—155). — 2. Orjuna, organ jugoslovanskih nacionalistov 7. 1. 1923. Statut Orjune, ki ga je konec leta 1922 potrdila centralna vlada, je v § 2 predvideval tudi uporabo fizične sile. (Statut in program Organizacije jugoslovanskih nacionalista, Ljubljana 1923). — 3. M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918—1929, I., Maribor 1986, str. 116—118. — 4. Gligorijević, str. 333. — 5. Orjuna 7. 1. 1923. — 6. Arhiv SR Slovenije, Zbirka društvenih pravil. — 7. Gligorijević, str. 330—331. — 8. N. Bartulović, Od revolucionarne omladine do Orjune, Split 1925 (odslej: Bartulović), str. 87, 93; Gligorijević, str. 326. — 9. Bartulović, str. 100. Svoj odnos do Orjune omenja Hribar tudi v svojih spominih. Prim.: Ivan Hribar, Moji spomini II, Ljubljana 1928, str. 510—513. — 10. Jutro, 17. in 18. 5. 1922. — 11. Slovenec, 18. 5. 1922 in Jutro 19. in 20. 5. 1922. — 12. Jutro 11. 6. in 15. 9. 1922, Slovenec, 23. 5. 1922; Bartulović, str. 93. Gligorijević, str. 330 omenja, da so bile prve organizacije »brzo razturene«. — 13. Jutro 17. 2. 1922 in Orjuna 4. 2. 1923. Vse navedbe iz časnika Orjuna so odslej označene le z datumom. — 14. 28. 1. 1923. — 15. 18. 2. in 25. 2. 1923. — 16. 21. 1. 1923. — 17. 28. 1. 1923. — 18. 18. 3. 1923. — 19. 6. 5. 1923. — 20. 7. 6. 1923. — 21. 18. 2. 1923. — 22. 4. 3. 1923. — 23. 25. 2. 1923. — 24. 18. 3. 1923. — 25. 1—4. 1923. — 26. 22. 4. 1923. — 27. 20. 5. 1923. — 28. 16. 9. 1923. — 29. 16. 10.

1923. — 30. 13. 1. in 23. 2. 1923. — 31. 22. 4. in 20. 5. 1923. — 32. 18. 2. in 25. 2. 1923. — 33. 28. 6. 1923, 9. 2. in 25. 2. 1924. — 34. 18. 11. 1923. — 35. 11. 3. 1923. — 19. 4. in 3. 5. 1924. — 36. 4. 3. 1923. — 37. 11. 2. 1923. — 38. 2. 2. in 15. 3. 1924. — 39. 29. 4. in 22. 7. 1923. — 40. 12. 8. in 2. 9. 1923. — 41. 1. 2. 1923. — 42. 18. 2. 1923. — 43. 29. 4. 1923. — 44. 18. 3. 1923. — 45. 29. 4., 25. 3. in 29. 4. 1923; 14. 6. 1924 označena kot Orjuna Litija—Šmartno. — 46. 20. 5. 1923. — 47. 4. 11. 1923. — 48. 30. 11. 1923. — 49. 18. 2., 14. 1. in 11. 3. 1923. — 50. 25. 2. in 13. 5. 1923. — 51. 13. 5. in 27. 5. 1923. — 52. 8. 9. 1923; 24. 3. 1924 se omenja kot Orjuna Rajhenburg—Senovo. — 53. 11. 2. 1923. — 54. 4. 2. 1923. — 55. 4. 3. 1923; Bartulović, str. 93. — 56. 18. 3. 1923, 15. 4. in 11. 11. 1923. Nastajanje Orjune v Slovenski Bistrici je bilo povezano s t. im. »bistriškimi dogodki«. — 57. 15. 4. 1923. — 58. 6. 5. 1923. — 59. 24. 6. 1923. — 60. 28. 6. 1923. — 61. 16. 10. 1923. — 62. 10. 6. in 12. 12. 1923, 23. 2. 1924. — 63. 1. 1. 1923. — 64. 20. 5. 1923. — 65. 5. 9. 1923. — 66. 25. 2. in 19. 8. 1923. — 67. 4. 3. in 3. 6. 1923. — 68. 13. 5. 1923. — 69. 20. 5. 1923. — 70. 6. 5. in 25. 5. 1923. — 71. 10. 6. 1923. — 72. 27. 5. in 19. 7. 1923. — 73. 11. 3. 1923. — 74. 29. 4. in 6. 5. 1923. — 75. 22. 4. 1923. — 76. 29. 4. 1923. — 77. 20. 5. 1923. — 78. 3. 6. 1923. — 79. 10. 6. 1923. — 80. 25. 3. 1923. — 81. 27. 5. 1923. — 82. 25. 3. 1923. — 83. 16. 2. 1924. — 84. 3. 5. 1924. Več o akademski Orjuni: S. Kremenšek, Študentsko gibanje 1919—1941, Ljubljana 1972, str. 376. — 85. 19. 4. 1924. — 86. 15. 3. 1924. — 87. 14. 6. 1923. — 88. 20. 5. 1923. — 89. 12. 12. 1923. — 90. 9. 2. 1924. — 91. Kot opomba 6. — 92. Gligorijević, str. 349: »Slovenija je bila masovno i akciono najjača orjunaška oblast«.

ŽIVLJENJE NA NOVOMEŠKEM BREGU

MARINKA DRAŽUMERIČ

V začetku 80. let je v Novem mestu začela priprava za prenovo historičnega dela mesta. Leta 1981 je občina sprejela Odlok o razglasitvi omejitve graditve in omejitve spremembe namenske uporabe zemljišč in stavb na območju starega jedra Novega mesta. Na Zavodu za varstvo narave in kulturne dediščine Novo mesto, takrat še organizacijski enoti Zavoda za družbeno planiranje, so se pričele prve raziskave, ki naj bi prerasle v načrtno reševanje historičnega dela Novega mesta. Tako je nastala tudi etnološka podoba Brega z naslovom *Breg včeraj, Breg danes, Breg jutri*.¹ Vendar pa so vsa prizadevanja, da bi prenova načrtno stekla tudi v Novem mestu, ostala nerealizirana. Novo mesto je še danes eno redkih slovenskih mest, ki kljub nedvomnim kvalitetam v oblikovanju mestnega tkiva nima izdelanega načrta prenove, obnovitvena dela na posameznih stavbah potekajo stihijsko. Tako doblje-

ni rezultati pa pričajo o odnosu do stavbne dediščine.

Za etnološko študijo življenja na Bregu smo se v okviru načrta za prenovo starega dela mestnega jedra odločili zato, ker je ta predel zaključena, za mesto značilna enota. Breg, v katerega sta vključeni tudi *Cvelbarjeva ulica* in ulica *Mej vrti*, predstavlja mestno četrt, za katero je značilno, da ima vsaka hiša večji ali manjši vrt, da arhitektura hiš posnema značilnosti ljudskega stavbarstva; da so do druge svetovne vojne tu kot podnajemniki živeli dijaki novomeške gimnazije in da je to predel, v katerem je živel nižji sloj meščanov.

Breg — vrsta tesno povezanih hišic, ki kakor ogrlica obkroža južni del kapiteljskega hriba, odseva v Krki in oblikuje enkratno podobo mesta. Nekatere stavbe so postavljene na živi skali, vse pa sledijo poteku nekdanjega srednjeveškega obzidja.